

ÖĞRENCİSİ VE BİR MESLEKDAŞI OLARAK HALİL İNALCIK

Bülent ARI

Sayın valim, sayın rektörüm, sayın yüksek kurul başkanım, saygıdeğer hocalar ve kıymetli öğrenciler!

Hocamız Halil İnalçıkla birlikte çok sayıda ödül töreninde birlikte bulunmama ve birkaç defa kürsüden onun adına konuşma iltifatına mazhar olmama rağmen, aslında bu tür merasimlere aşına sayılırım, ama her seferinde yeniden heyecanlanıyorum. Hocamızın karşısında bulunmak bizim için büyük bir şeref. Konferans ilanında yazıldığı gibi, öğrencisinden öte, hocamızın bir meslektaşı olarak bizi kabul etmesi ayrıca payelerin en yükseğidir. Huzurunuzda bu hususu ifade etmek isterim. Burada yapılan tören pek çok sembolik bazı anlamları beraberinde taşıyor. Bunlardan bir tanesi, hocamızın yirminci fahri doktora payesini almasıdır. Bunların pek çoğunda birlikte bulunmuştuk. Onun yanında bulunmak büyük bir şereftir. Ayrıca bugün bu anenin başka bir anlamı var. Hocamız akademik hayatına başladığı zaman doktora çalışması sırasında, Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan, o zaman sarayda muhafaza edilen, halen de muhafaza altında tutulan, Sultan Hamid'e sunulan, Balkanlardaki ve bilhassa Bulgaristan'daki bazı meseleler üzerine raporlar hakkında çalışmıştı; 1940 yılında harp sırasında, Alman harbi zamanı.¹ Bendeniz 2010 yılında Dolmabahçe Sarayı Müdürlüğü'ne tayin oldum, bundan 70 yıl sonra. Bu sene de hocanın ilk akademik makalesinin neşrinin 70. yılıdır. İlk makalesi, "Tarih Araştırmaları" dergisinde yayımlanan "Tanzimat Nedir?"² adını taşır. O zamanki araştırmalarını bir makaleye çevirmişti, doktora tezinden önce. "Tanzimat Nedir?" makalesinin 70. yılıdır bu sene. Uşak Üniversitesi'nin de bu fahri doktora tevcihi ile hocamızın akademik hayatının 70. yılını da kutlamış oluyoruz hep birlikte. Sayın rektörümüz ve senato üyelerine de bir talebesi olarak teşekkürü ayrıca bir borç bilirim.

¹ Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Doktora Tezi, AÜ. DTCF, 1942; Daha sonra eser üniversite yayınları arasında basılmıştır: *Tanzimat ve Bulgar Meselesi, Le Tanzimat et la Question Bulgare*, Ankara: 1943.

² İnalçık, "Tanzimat Nedir", *Tarih Araştırmaları*, I (Ankara: 1941), 237-263.

Hocamızın Dolmabahçe Sarayı'nın arşiv malzemesi üzerindeki çalışmaları hakkında bir mülakat yapmıştık. Milli Saraylar dergisinin 7. sayısında önümüzdeki günlerde o da yayımlanacak. Hiçbir zaman resmi bir görevim olmadı, ama 18 yıl hocamızın yanında fahri asistan olarak bulundum. Böyle çok önemli sembolik olaylara şahit oldum. Bir tanesi geçtiğimiz ay Riyad'da Kral Faysal ödülünün tevcihinde, ödül alma görevini bize vermesidir.³ Teyfur Erdoğan ile birlikte gittik, ödülü almaya. Mamafih, benim ifade etmek istediğim bazı noktalar var. Burada bir önceki oturumda, hocamızın özgeçmişini okunurken, hazırlanan bir video kaydında hayatının bazı dönüm noktalarına şahit olduk hep birlikte. Fakat bu gösterilen inanılmaz saygı, kanaatimce kendisinin yazdıkları okunurken aynı şekilde gösterilmiyor. Ben bu şikâyetimi bir öğrencisi olarak belirtmek isterim.

Mesela Amerikan Akademisi⁴, British Academy,⁵ Sırp Bilimler Akademisi⁶ başta olmak üzere pekçok diğer akademi tarafından kendisine üyelikler tevcih olundu. Bu zaten Halil İncalcık'ın başlı başına bir ekol olduğunun da en büyük göstergesidir artık. Dünyada kendisi diğer ekollerin yanında, hem Osmanlı tarihçiliği için, hem Balkan, Akdeniz, Kafkasya, Orta Doğu tarihçiliği için de ayrıca bir ekol olarak kabul edildi.

Ekol olmasının en temel göstergelerinden biri, hocamızın sürekli çalışmasıdır. Bu sene inşallah hep beraber, bir ay sonra 96. yaşını kutlayacağız. Bu yaşına rağmen geçtiğimiz aylarda yeni bir kitabı çıktı: Has-Bağçede 'Ayş u Tarab'⁷. Bu, Türk Edebiyatı tarihçiliği üzerinde, bugüne kadar yayınlanmış en önemli eserlerden birisidir. Türk edebiyatının 1000 yıllık tekâmülünün, İran tesirinin, Azerbaycan menşeli şairlerin rolünün anlatıldığı abidevî bir eser. Bunu da tarihçilerden öte edebiyatçılarımızın ve edebiyat tarihçilerimizin de mutlaka okumasını tavsiye ederim.

Hocamızın ekol olmasının en önemli sebeplerinden bir başkası da, genç akademisyenler tarafından yapılan araştırmalara, keşiflere ve yayınlara itibar

³ Kral Faysal Vakfı'nın 1979'dan beri 5 dalda verdiği ödüllerden bu seneki Sosyal Bilimler Alanında İslam'a Hizmet ödülünü Adnan Bakhid ile paylaşmıştır. İncalcık, bugüne ödülü alan 3. Türk olmuştur.

⁴ American Academy of Arts and Sciences, (1983).

⁵ 1995 yılında, British Academy corresponding member olarak kabul etti. 1978'de Royal Asiatic Society şeref üyesi, 1971'de ise Royal Historical Society corresponding member olarak seçmişti.

⁶ Srpska Akademija Nauka i Umetnost (Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi), Belgrad, Üye (1991)

⁷ *Has Bağçe'de Ayş u Tarab*, İstanbul: T. İş Bankası Yay., 2011.

göstermesidir. Yani bu yaşına rağmen, her yeni tezi, sanki kendisi doktora öğrencisiymiş gibi büyük bir heyecanla okur ve bunlara atıfta bulunmaktan çekinmez. Bunlar sayesinde de yeni literatüre devamlı olarak hâkimdir.

Hocamızın bir başka özelliği de tevazuudur. Pek çok defalar şahit olmuşumdur. Bu kadar şeyi nasıl biliyorsunuz diye sorduklarında, hep söylediği şudur: "Benim çok talihim vardı." Yani bu muazzam bilgi birikiminin talihi sayesinde olduğunu ifade eder. Bunların bir bölümünü Fuat Köprülü gibi büyük hocalardan ders almasına bağlar. Elizabeth Zachariadou başta olmak üzere diğer meslektaşlarının yanında mesela Paul Wittek'in yanında Londra'da çalışmada bulunması, Amerika'da araştırmalar yapması, en nihayet emekli olduktan sonra Amerika'daki çalışmalarını mesned gösterir. Ben de âcizane konuyu aynı hususa bağlayacağım. Büyük talihimiz, öğrendiğimiz her şey onun yanında bulunmamızdan kaynaklanır. Bu hakikaten çok önemli bir noktadır.

Burada belirtmeden geçemeyeceğim. Hocamızın ekolüne tâbi olanlar, onun derslerini alanlar, ondan feyz alanlar şeklinde kısaca özetlenebilir, pekçok hususu farklı kavrarlar. Bunu ben bizzat yaşadığım için söylemek zorundayım, 13 yıl derslerini ve seminerlerini takip ettim; Teyfur Erdoğan'ın az önce bahsettiği gibi, bu keşiflerini yaşayarak öğrenmek gerekiyor. Yani kitaplardan, uzaktan okuyarak çok yakînen öğrenilemiyor maalesef. Bu talih pek çok kişi için kaçmış durumda artık, çünkü 2006 yılında hocamız ders vermeyi bıraktı. Şimdi danışmanı olduğu öğrenciler yeni öğrencileri var. Onlar ancak bu mertebeye kavuşabiliyorlar. Bu yüzden hocamızın yazdıklarını çok dikkatli okumalarını ben meraklılarına ve akademisyenlere hassaten tavsiye ederim.

Onun yazdığı en küçük bir şey bile en az otuz yılın birikimidir. Yani dönüm noktası olan tarihleri o yüzden vermek istiyorum. Tanzimat hususunda yazdığı şey 70 yıllık birikimdir. Son yazdığı kitaplar *Devlet-i Aliyye*⁸ olsun, *Has-Bağçe* olsun, *Türk Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*⁹ olsun, bunlar 50 yıllık çalışmanın mahsûlüdür.

Allah'ın bir lutfu olan uzun ömür de herkese nasip olmaz. İlim çalışmayla olur, ama, uzun ömür de Allah tarafından nasip edildiği için biz de kıyısından köşesinden hocamızın çalışmalarını görmeye mazhar olduk. O bakımdan bunu da ifade etmek isterim. Hocamızın bir başka hasleti, kendi araştırma konularını ve sonuçlarını kimseden esirgememesidir. Bazı hocalarımız kendi buldukları şeyleri uzun yıllar saklar. Halbuki Halil Hoca, her bulduğu şeyi o konuda

⁸ *Devlet-i Aliye*, İstanbul: T. İş Bankası Yay., 2010.

⁹ *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: T. İş Bankası Yay., 2008.

çalışan herkesle paylaşır. Bu konuda çok cömerttir. Hatta bazı araştırmaları 30-40 yıl saklamıştır, belli bir dosya birikimine ulaştıktan sonra bunları topluca bir öğrencisine verir ve doktora bu noktadan devam etmesini ister. Benim çalışmam da 1612'de İstanbul'a gelen Hollanda Elçisi Cornelis Haga üzerinedir.¹⁰ Tez konusunun seçimi böyle bir ihsanın sonucudur. Arşivden topladığı Hollanda üzerine Bütün külliyatını vermek lütfunda bulunduğu için çok kolay yolumuzu çizmiştir.

Hocamıza atfedilen bazı özelliklerden de yeri gelmişken bahsetmek istiyorum. Bazı yerlerde yazılıyor işte, "tarihçiliğin duayeni". Duayen kelimesi tam ifade etmiyor hocamızın vasfını. Çünkü duayen, biliyorsunuz *corps diplomatique* arasında en kıdemli olan elçiye verilen addır. Katolik ülkelerde de Papa'nın elçisi olan *nuncio*'ya verilen payedir. Hoca uzun yıllar aramızda kalmasından dolayı kazanmamıştır bu payeyi. O yüzden duayen kelimesi tam olarak ifade etmeye yetmez. Ama burada az önce projeksiyonda seyrettik, orada *Şeyhü'l-müverrihîn* deniliyordu. Yine bir merasimde, Ahmet Yaşar Ocak, sadece şeyh değil de, Halil hoca *kutbü'l-müverrihîn*'dir demişti. Bu sebeple adına yazılan kitapta, Emine Çaykara'nın hazırladığı Nehir Söyleşi'de, kitabın adı da zaten "Tarihçilerin Kutbu" olarak kaldı.¹¹ Bu hususa da bu vesileyle dikkat çekmek isterim.

Sonuç olarak, hocanın hayatından sizi çok sıkmayacak bazı küçük kesitler vermek isterim. Halil İnalçık'ı dünya tarihçisi olarak telaffuz ettim. Bu hiç mübalağa addedilmesin. Mesela ben Hollanda arşivinde çalışırken, bir yıl orada bulunduğum sürede, Den Haag'da bulunan Hollanda arşivine gittiğimde orada Osmanlı tarihinden gelen bazı belgeler var. Yani kendi Hollanda arşivlerinde çok sayıda Osmanlı tarihini ilgilendiren vesikalar var. Onları belli konularda tasnif ederek muhafaza ediyorlar. Fakat benim çalıştığım bazı konulara dair vesikaları istedikçe, bu fonlardaki vesikalar gelmiyor. Öğrendim ki bunlar mavi noktayla işaretli; bu maviyle işaretli olan belgeler dışarıya çıkarılmazmış. Orada arşivin Hariciye Danışmanı olan Ben Slot, şimdi kendisini bu vesileyle hayırla yâd edelim; kendisiyle görüştüğümde Halil İnalçık Hoca'nın talebesi olduğumu öğrenince derhal oradakilere emir verdi. Orada ne varsa hepsinin özel bir odada bana gösterilmesini istedi. Bu sayede Hollanda arşivinde rahatça çalışabildim. Yani öğrencileri de dünyanın neresine giderse

¹⁰ Bülent ARI, *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612*, Basılmamış doktora Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2003.

¹¹ *Tarihçilerin Kutbu, Halil İnalçık Kitabı*, İstanbul: T. İş Bankası Yay., 2005.

gittinler hocamızın kendisi gibi aynı pâyeye mazhar oluyorlar. Bu bakımdan hocamızın yurt dışında inanılmaz bir karizması olduğunu da söylemem gerekiyor.

Hocamızla yaşadığımız bir başka şey, yaklaşık 18 senedir, her gittiğimiz yerde hep eski öğrencileri olan valiler, kaymakamlar, rektörler ellerini öptüler. Hakiki bir ilim adamının nelere mazhar olabileceğini de bu sayede hocamızla birlikte bizzat yaşamış oldum. O yüzden bizim ileride yapacağımız çalışmalara yön vermesinde büyük emeği vardır.

Son olarak şununla kapatayım, kendisine gösterilen bütün bu yüksek iltifatlara rağmen bazı yerlerde görüyorum ki hocamızın eserleri, sıradan eserler olarak telakki ediliyor. Mesela geçtiğimiz yıl Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından düzenlenen tarih yazıcılığı kongresinde, benim tebliğ konum şuydu: Tarih Ders Kitapları Akademik Tarihçilikten Haberdar mı? Hocamız bunca keşifler yapıyor, yazdıkları 70 senenin ürünü diyoruz. Fakat ders kitaplarına bakıyoruz, 100 sene önceki eski bilgiler aynen duruyor. Halil İncık'ın araştırmaları ve keşifleri hiç itibar görmüyor. Şimdi nümizmatik ile ilgili bir kitap hazırlıyorum, bir iki ay içinde çıkacak. Nümizmatlar çeşitli yazılar yazıyorlar benim editörlüğünü yaptığım bu eserde. Hocamızın Osman Gazi ve dönemi hakkındaki keşifleri ve yayınlarının üzerinden 20 sene geçti. Fakat görüyorum ki, 20 sene olmuş, yazdıkları bir türlü nüfuz etmiyor tarih camiasına. Yani bir taraftan da inanılmaz bir direniş var hocanın keşifleri hakkında. Bu şikâyetimi de bu vesileyle paylaşmış olayım. Fazlaca vaktinizi almadan şimdilik bu kadarıyla yetinelim diyelim. Sabrınız için teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	XI
ÖNSÖZ	XIII
Açılış Konuşmaları	
ADNAN ŞİŞMAN	XV
HALİL İNALCIK	XVII
Prof. İnalçık Tarihçiliği'nin Tahlil Denemesi	
A. TEYFUR ERDOĞDU	1
Öğrencisi ve Bir Meslekdaşı Olarak Halil İnalçık	
BÜLENT ARI	27
Halil İnalçık Tarihçiliğinin İzinde	
AYŞEGÜL ÖZERDEM	33
Göç ve Yol: Modern Çağın Oğuz Göçebeleri KaşKaylar	
A. AGHDAM, AKBAR	39
Türkiye Selçuklularında Ulaşım ve İktidar	
A. AGHDAM, GAYE Y.	49
Osmanlı Tarih Araştırmalarında Dipnotlar	
ACUN, FATMA	61
Sivas Vilayetinde Ulaşım (1867-1907)	
AÇIKEL, ALİ – HANİLÇE, MURAT	71
Transport Roads In Middle East Before The Ottoman Empire (On the Basis of "Kitab-Al-Masalik Vel-Memalik" By Ibn Hordadbeh)	
AGALARLI, MUBARİZ Z.	103
Osmanlı Merkez-Taşra İlişkilerinde İdari İfadelerin Değerlendirilmesi: Uşak Örneğinde	
AKDAĞ, HASAN	109
Şehirler Arası, Bölgeler Arası ve Ülkeler Arası Ticaret Merkezi Olarak Şehir İçi Hanları: Konya'da Bir Han ve Bir Cinayet	
AKÖZ, ALAATTİN	121
Selçukluların Erken Döneminde Siyasal Otorite	
ALİCAN, MUSTAFA	135
Osmanlı Yönetiminin Din Değiştirmelere (İhtida)Yönelik Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme	
ASLAN, HALİDE	145
Türk-Rus Edebiyatı ve Tarihi Araştırmalarına Göre II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı-Rus İlişkileriyle Birlikte Panslavizm ve Panislamizm Faaliyetleri	
ASMA, BEYHAN	155

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

CIEPO

**ULUSLARARASI OSMANLI ÖNCESİ
VE OSMANLI TARİHİ
ARAŞTIRMALARI 6. ARA DÖNEM
SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ**

14-16 NİSAN 2011

UŞAK

CİLT I

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Uşak Tanıtım Yılı Kapsamında

UŞAK İLİ KALKINMA VAKFI TARAFINDAN YAYINLANMIŞTIR

CIEPO

**ULUSLARARASI OSMANLI ÖNCESİ
VE OSMANLI TARİHİ ARAŞTIRMALARI
6. ARA DÖNEM SEMPOZYUM
BİLDİRİLERİ**

14-16 NİSAN 2011

UŞAK

CİLT I

Uşak Tanıtım Yılı Kapsamında
UŞAK İLİ KALKINMA VAKFI TARAFINDAN YAYINLANMIŞTIR.